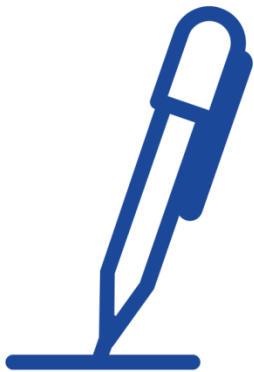

Vrijwilligersmodel NT1

december 2018

Kwaliteitsverbetering bij inzet vrijwilligers in educatieve trajecten NT1

De laatste jaren zien we binnen de non-formele maar ook de formele volwasseneneducatie een toenemende inzet van vrijwilligers in educatieve trajecten voor migranten, maar ook in educatieve trajecten basisvaardigheden die zich vooral richten op Nederlandssprekenden.

Over het hoe en waarom van de inzet van vrijwilligers bestaat niet altijd duidelijkheid en is ook veel discussie. Is de inzet van vrijwilligers waardevol, draagt het bij aan de kwaliteit van het onderwijs, moet de vrijwilliger gezien worden als iemand die voor een deel het werk van de docent kan overnemen of ligt de meerwaarde van de inzet van een vrijwilliger juist op andere aspecten van het leerproces? Hoe moeten vrijwilligers voorbereid worden op hun taak, door wie worden ze aangestuurd, wat mag je als opdrachtgever of uitvoerende organisatie wel of niet van vrijwilligers verwachten en hoe weet je of een vrijwilliger geschikt is en voldoende competenties heeft om een bijdrage te leveren aan het leerproces van een deelnemer?

Inzet van vrijwilligers geldt zowel voor de ondersteuning op het gebied van taal als voor digitale vaardigheden en in zeer geringe mate bij rekenen. In het Europese project VIME¹ is een vrijwilligersmodel NT2 ontwikkeld voor een passende en kwaliteit verhogende inzet van vrijwilligers bij het tweede taalonderwijs (NT2) voor migranten.

Vrijwilligersmodel NT1

In het Vrijwilligers Model NT1-kijken we hoe de rol van vrijwilligers in educatieve trajecten NT1 vormgegeven kan worden: hoe zij in samenwerking met de docent van meerwaarde kunnen zijn voor de kwaliteit van die trajecten en het leerproces van de deelnemers.

Onder NT1 verstaan we hier Nederlands voor Nederlandssprekenden, zowel voor moedertaalsprekers als voor anderstaligen die langere tijd in Nederland zijn en de taal mondeling voldoende tot goed beheersen maar nog problemen hebben met de lees- en schrijfvaardigheid².

Voor wie is het Model voor inzet van vrijwilligers in NT1 trajecten bedoeld?

Het Model (met de bijbehorende pdf's) biedt stakeholders (aanbieders, docenten, vrijwilligersorganisaties, opdrachtgevers, beleidsmakers) in de volwasseneneducatie richtlijnen voor de inzet van vrijwilligers in educatieve trajecten, in het bijzonder voor NT1-trajecten. Doel is om daarmee de kwaliteit van de leertrajecten en ondersteuning van leerders te verhogen.

¹ Het Europese project VIME, uitgevoerd in het kader van het Erasmus+ programma, inventariseert welke mogelijke rollen vrijwilligers kunnen spelen bij het proces van integratie en participatie van migranten en hoe hun competenties door tools en training kunnen worden verbeterd. In het project wordt samengewerkt met partners afkomstig uit Nederland, het Verenigd Koninkrijk, Slovenië en Denemarken. Vanuit Nederland zijn het Kellebeek College van ROC West-Brabant, koepelorganisatie Het Begint met Taal en ITTA betrokken.

² Anderstaligen die de mondelinge taalvaardigheden al (redelijk) goed beheersen (B1), volgen ook vaak NT1-onderwijs. Zij zijn al zodanig mondeling taalvaardig in het Nederlands, dat zij niet meer passen in een NT2-groep. Zij moeten vooral nog werken aan lees- en schrijfvaardigheid. Voor meer informatie over de doelgroep NT1 verwijzen we naar het achtergronddocument over de doelgroep.

Rollen en taken voor vrijwilligers in NT1-trajecten en de samenwerking met docenten

Voor de inzet van vrijwilligers in NT1 trajecten in de volwasseneneducatie gaan we ervan uit dat een vrijwilliger altijd onder regie van een docent zijn of haar taken uitvoert.

De vrijwilliger is ondersteunend aan het werk van de docent en doet in die zin 'extra' werk. De precieze inhoud van dat werk en de plaats waar de vrijwilliger dat werk uitvoert kan per soort traject verschillen.

Het Vrijwilligersmodel NT1 bevat drie rollen die een vrijwilliger kan hebben en de mogelijke taken en competenties die daarbij horen. Het model besteedt ook aandacht aan de manier waarop docent en vrijwilliger de samenwerking vorm kunnen geven.

1. Assistent NT1

In deze rol is de vrijwilliger actief in de klassensituatie, waarbij hij de docent direct ondersteunt in het onderwijsproces. Hij wordt ingezet om meer differentiatie mogelijk te maken of hij begeleidt individuele of groepjes deelnemers bij het werken aan de computer of het maken van oefeningen, terwijl de docent uitleg of instructie geeft aan een groep deelnemers die werken aan dezelfde leervraag.

Binnen NT1-trajecten is de rol van Assistent NT1 een veel voorkomende rol. NT1-groepen zijn vaak heel divers samengesteld als het gaat om niveau, leervraag en leerstijl. In veel gevallen doet een docent maar voor een beperkt gedeelte van de les een activiteit met de hele groep (zoals instructie geven, een tekst over een actueel onderwerp behandelen) en werken de deelnemers vervolgens aan hun eigen leerprogramma of leertaak. Dan is inzet van een vrijwilliger heel erg welkom om veel verschillende soorten vragen van deelnemers te kunnen beantwoorden.

Het kan ook zijn dat hij samen met de docent, na een klassikale instructie, deelnemers individueel helpt bij het uitvoeren van taken. De docent doet op dat moment hetzelfde.

Soms kan een vrijwilliger ook buiten de het klaslokaal zijn werk als assistent uitvoeren. Hij werkt dan met delen van de groep in een open leercentrum of computerlokaal om ze te ondersteunen bij het oefenen van hun vaardigheden. Het kan gaan om een taaltaak, maar ook om het geven van technische ondersteuning bij het opstarten van de computer en het navigeren door de programma's. In een recent uitgevoerd experiment met online leren werd de docent ook ingezet om deelnemers te ondersteunen bij het installeren en gebruik van Skype.

2. Taalcoach NT1

De rol van Taalcoach (een term die momenteel in het NT2 veld veel wordt gebruikt, maar in het NT1 veld eigenlijk als term onbekend is, daar wordt tot nu toe altijd gesproken van de inzet van een vrijwilliger) speelt zich af buiten de klas, meestal op een andere locatie (bij de deelnemer thuis, in een buurthuis of een bibliotheek of een andere ontmoetingsplaats) en op een tijdstip buiten de les. Hier gaat het om het bieden van extra ondersteuning aan deelnemers, bovenop de klassikale les. De ondersteuning door een taalcoach kan een-op-een plaatsvinden, maar kan ook plaatsvinden in kleine groepen van twee tot vier deelnemers. De taalcoach helpt de deelnemers met het (extra) oefenen op de computer, met oefeningen op papier of met het maken van huiswerk. Het kan ook gaan om het begeleiden van een leesgroep.

Waar een taalcoach in het NT2-veld vaak relatief zelfstandig werkt, geldt dat in het NT1-werkveld de vrijwilliger in alle gevallen werkt onder regie en/of begeleiding van een docent.

Dat betekent dat de ondersteuning van de vrijwilliger altijd plaatsvindt in combinatie met, of als onderdeel van, een onderwijstraject van een professionele aanbieder. De vrijwilliger bepaalt dus niet

zelf of niet alleen aan welke taken wordt gewerkt en welke materialen worden ingezet. Dit is de verantwoordelijk van de docent, in overleg met de deelnemer en de vrijwilliger en wordt afgestemd op de leervraag en het leertraject wat met de deelnemer is vastgesteld.

Een specifieke vorm waarbij de vrijwilliger wel onder regie maar in mindere mate direct contact heeft met de docent is de rol van begeleider van een leesclub. Daarbij onderhouden NT1 deelnemers hun vaardigheden door samen een boek te lezen, ondersteund door een vrijwilliger. Die vrijwilligers worden hiervoor getraind door professionele docenten. In onderzoek uit 2011³ wordt een voorbeeld van leesclubs beschreven in Twente, waarbij de vrijwilligers werden getraind en ondersteund door een NT1 docent van het roc met wie ook enkele keren een intervisiebijeenkomst werd gehouden.

Toeleider NT1

Naast de rollen van vrijwilligers die gericht bezig zijn met een deelnemer om de (met name) schriftelijke taalvaardigheden te versterken, is er binnen het werkveld NT1 ook een plek voor de vrijwilliger die zich niet primair richt op het versterken van taalvaardigheden. Deze vrijwilliger bevindt zich buiten de domeinen van leren, maar vindt meer zijn plek in het sociale domein. Een vrijwilliger die bijvoorbeeld een cursus breien begeleidt, actief is in het buurtcentrum of bij de tuindersvereniging om enkele voorbeelden te noemen. Deze vrijwilliger kan vooral een signalerende rol hebben door als het ware een bril te dragen die hem/haar helpt bij het bewust te zijn van mogelijke geletterdheidsproblemen. De rol van deze vrijwilliger zit hem dan ook met name in het signaleren en het gesprek aangaan over de mogelijke geletterdheidsproblemen en tevens op de hoogte zijn van leermogelijkheden in de nabije omgeving waarnaar de vrijwilliger kan doorverwijzen. Het gesprek aangaan en doorverwijzen zijn ook taken die vrijwilligers bij de vele taalpunten in bibliotheken, openbare ruimtes en bijv. ziekenhuizen op zich kunnen nemen om op die manier de NT1-deelnemer te kunnen begeleiden naar en te ondersteunen bij het versterken van hun vaardigheden.

Taken van de Assistent NT1, de Taalcoach NT1, de Toeleider

Zoals hierboven beschreven heeft de verdeling in rollen vooral te maken met de plaats en tijd waarop de vrijwilliger zijn taken uitvoert, als extra activiteit naast de lessen, of als ondersteuning tijdens de lestijd.

Het is daarom moeilijk onderscheid te maken tussen de rollen als het gaat om taken die vrijwilligers in NT1 trajecten uitvoeren. Ondersteuning bij het werken aan de computer kan zowel in de klas-situatie plaatsvinden als daarbuiten en dit geldt ook voor het begeleiden van individuele deelnemers of kleine groepjes deelnemers die werken aan een bepaalde leertaak of extra willen oefenen.

Als het gaat om de taken die vrijwilligers kunnen uitvoeren dan kunnen we verschillende typen taken onderscheiden:

- ondersteunen bij digitaal of online leren of bij het gebruik van digitale oefenprogramma's,
- ondersteuning bieden bij de ontwikkeling van leesvaardigheid,
- ondersteuning bieden bij de ontwikkeling van schrijfvaardigheid,
- begeleiding in de sfeer van motivatie, stimuleren om vol te houden en het inslijpen van structuur en discipline.

Voor bijna al deze taken geldt dat ze in principe zowel door de assistent als de coach kunnen worden uitgevoerd.

³ Hanekamp, M. & Bos, I (2012): *Vrijwilligers in educatieve trajecten. Rollen, taken en competenties*. 's-Hertogenbosch, CINOP.

Taken bij lezen:

- Leestempo verhogen. Bijvoorbeeld door eerst voor te lezen, daarna leest de deelnemer mee.
- Gesprekken voeren over dat wat is gelezen (begrip, relatie leggen met tekst en wat cursist al weet).
- Samen zoeken naar leuke teksten om te lezen, op papier en digitaal (leesplezier).
- Ondersteuning bij automatiseren – lezen - van woorden (bij beginnend lezen).
- Ondersteunen bij het opzoeken van de betekenis van moeilijke woorden, woorden in de context begrijpen.
- Helpen bij het ontdekken wat er ‘buiten’ allemaal te lezen is.

Taken bij schrijven:

- Ondersteuning bij uitwerken van functionele taaltaken.
- Ondersteuning bij automatiseren – schrijven – van woorden (beginnend schrijven).
- Herhaling van uitleg van spellingsregels en grammatica
- Oefenen van spelling, grammatica en interpunctie
- Samen zoeken naar reële en wenselijke schrijfp opdrachten (ook creatief schrijven, schrijfplezier)

Taken digitaal taal leren in open leercentrum, leslokaal, bibliotheek of thuis:

- Ondersteunen bij het (automatiseren van) inloggen in te gebruiken oefenprogramma's
- Wegwijs maken in types oefeningen en handelingen (klikken, typen, invullen e.d.)
- Wegwijs maken in de communicatie binnen het door de opleiding gebruikte systeem (chatten met de docent, forum) en buiten dit systeem (bijvoorbeeld Skype)
- Vraagbaak zijn.

Deze lijst van taken is niet als uitputtend bedoeld, maar een weerslag van wat we weten uit onderzoek, van ervaringen die opgehaald zijn in het veld en in meer recente experimenten met online leren.

Toelichting en verantwoording

Focus op trajecten NT1

Het VrijwilligersModel NT1 gaat over de inzet van vrijwilligers bij lees- en schrijftrajecten voor moedertaalsprekers, vanaf nu NT1-trajecten genoemd. Dat betekent niet dat vrijwilligers alleen worden ingezet in taaltrajecten voor moedertaalsprekers. Zoals hierboven reeds aangegeven zien we momenteel grote aandacht voor trajecten digitale vaardigheden zowel binnen de formele volwasseneneducatie, zoals dat wordt uitgevoerd door roc's en particuliere aanbieders, maar met name ook in de non-formele sector van de volwasseneneducatie. Bibliotheken spelen hierin een grote rol en veel gemeenten gebruiken een deel van het educatiebudget om aanbod digitale vaardigheden in te kopen. De manier waarop bijvoorbeeld een non-formele organisatie als een bibliotheek vormgeeft aan deze trajecten, hoe ze vrijwilligers inzet en begeleidt is ook voor henzelf relatief nieuw. Gaat het in het formele onderwijs vooral om samenwerking tussen vrijwilligers en professionele docenten, binnen een bibliotheek gaat het om de inzet van vrijwilligers en professionals uit het bibliotheekveld. Ook digitale vaardigheden vergt dus een eigen model voor de inzet van vrijwilligers, net als rekenen en is geen onderdeel van dit model. Het VrijwilligersModel NT1 gaat uitsluitend om NT1-trajecten gericht op de ontwikkeling van lees- en schrijfvaardigheid.

Waarom een apart model voor de inzet van vrijwilligers in NT1 trajecten?

Het uiteindelijke leerdoel van deelnemers, tot welke doelgroep ze ook behoren, is bij volwassenen altijd gerelateerd aan persoonlijke ontwikkelingsdoelen. Werk vinden, mee komen in een digitale wereld, zich beter kunnen redden in het persoonlijk en maatschappelijk leven, betrokken zijn bij de ontwikkeling van kinderen of kleinkinderen, het op peil houden van beroepscompetenties -dat is waar het voor veel deelnemers om draait. Hun drijfveer is zelden een bepaald niveau of vaardigheid te beheersen.

De leerdoelen van volwassen NT1-ers en NT2-er zullen dus niet zo veel verschillen, maar als het gaat om de weg ernaar toe (aan welke basisvaardigheden iemand moet werken om die doelen te bereiken en op welk niveau dan wel), dan zijn er wel degelijk verschillen. Iemand die zich nog moet leren redden in de Nederlandse samenleving heeft andere leervragen en leerdoelen en volgt een andere leerweg dan de autochtone Nederlandssprekende, die door allerlei oorzaken moeite heeft met lezen en schrijven in de moedertaal op een basaal niveau, maar die zich mondeling goed kan redden en weet hoe de Nederlandse maatschappij in elkaar zit. Een leertraject voor deze doelgroep heeft daardoor andere accenten en een andere aanpak dan trajecten voor NT2 leerders die zich een nieuwe taal eigen moeten maken.

Wat betekent dit voor de inzet van vrijwilligers?

Het feit dat verschillende doelgroepen deels vragen om verschillende leertrajecten met op hen toegesneden inhoud en aanpak, betekent ook dat de rollen en taken en de toegevoegde waarde van vrijwilligers in de ondersteuning van de leerders verschillen.

Zo is de inzet van een vrijwilliger bij NT2-leerders van grote meerwaarde voor taalcontact buiten de lessen en om deelnemers kennis te laten maken met allerlei aspecten van de Nederlandse samenleving. In trajecten voor moedertaalsprekers zou zo'n rol echter niet passen bij de leerdoelen van de leerders.

Andere rollen en taken voor vrijwilligers betekenen ook andere competenties die de vrijwilliger nodig heeft om de deelnemer te kunnen ondersteunen, de samenwerking met de professionele docent

komt er anders uit te zien en de trainingen van vrijwilligers moeten op die verschillen zijn toegesneden.

Totstandkoming van het model

Het model is ontwikkeld in opdracht van het Steunpunt basisvaardigheden. Het eerste concept is voorgelegd aan de volgende experts:

- Thomas Bersee, adviseur basisvaardigheden ProBiblio.
- Marian Janssen, ervaren docent NT1, ontwikkelaar en projectleider.
- Ella Bohnenn, expert NT1, redacteur Handboek NT1, projectleider en ontwikkelaar.
- Esther van de Vrande, coördinator Onderwijskundig Team bij Stichting Lezen & Schrijven.
- Ellen Pattenier, onderwijskundig adviseur Kennis & Innovatie Stichting Lezen & Schrijven.

Het herziene concept is vervolgens in verkorte vorm gepresenteerd op de conferentie voor NT1 docenten op 21 maart 2018 in Utrecht. Daar is ook verdere input gevraagd rond uitvoering van rollen en taken van vrijwilligers in het NT1 onderwijs in de praktijk.

Het VIME project voor NT1 is uitgevoerd met de ondersteuning van het Steunpunt Basisvaardigheden.

De **Toolkit Vrijwilligersmodel NT1** bevat:

- Vrijwilligersmodel NT1
- Richtlijnen voor de training en competenties van vrijwilligers in NT1-trajecten
- De doelgroep NT1: kenmerken en leerdoelen
- Werkveld NT1: begrippen en verantwoording
- Vanuit beleid sturen op effectieve inzet van vrijwilligers
- Achtergronddocument *Inzet van vrijwilligers in (non-)formele volwasseneneducatie*

De Toolkit Vrijwilligersmodel NT1 vindt u op: www.steunpuntbasisvaardigheden.nl

Partners in het VIME NT1 project waren:

